

ПОШТОВА МАРКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД 2014–2024 роки

Н. Л. Малиновська

Аналітичний центр балканських досліджень

e-mail: balkanskidoslidzen@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6014-8466>

Ключові слова: поштова марка, гібридна війна, акт агресії РФ проти України, філателія, АР Крим, Запоріжжя.

У даній статті розглядається питання поштової марки як елемента гібридної війни РФ проти України. У дослідженні охоплено період випуску такої філателістичної продукції за десять років – з 2014 по 2024 рік. Одразу після акту агресії РФ проти України (20.02.2014) держава-агресор та окупант розпочала емісію поштових марок у серії «Регионы России» (Регіони Росії) з тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим. Щороку російська федерація випускає філателістичну продукцію, яка прямо чи опосередковано засвідчує «приналежність» українських територій, об'єктів культурної спадщини до РФ. Після повномасштабного вторгнення (24.02.2022) тимчасово окупованими територіями стали частини Херсонської, Харківської, Запорізької областей. Відповідно державний орган РФ АТ «Марка», який має повноваження на друк поштових марок, емітував поштову продукцію у вересні 2023 року, на якій зображено Запорізьку область як частину РФ. У даній публікації дається опис зображень на поштових марках, вказано номінал та тираж. Випуск Російською Федерацією філателістичної продукції має на меті впливати на громадську думку не лише в середині федерації, а й за її межами. Таким чином просуваються наративи про «давні російські території».

Як відомо, згідно Всесвітньої поштової конвенції поштова марка є уособленням суверенітету держави. Відтак, Україна в особі Міністерства закордонних справ та Національного поштового оператора «Укрпошта» звертаються до Всесвітнього поштового союзу (ВПС) – структура ООН – з тим, щоб не визнавати таку поштову продукцію Російської Федерації. У відповідь на прохання України ВПС розсилає країнам-членам циркуляри із повідомленням про невизнання відповідної філателістичної продукції Росії та не внесення її до міжнародного реєстру.

A POSTAGE STAMP AS AN ELEMENT OF THE HYBRID WAR OF RUSSIA AGAINST UKRAINE IN THE PERIOD 2014–2024

N. L. Malinovska

Analytical Center for Balkan Studies

Key words: postage stamp, hybrid war, the act of aggression of the Russian Federation against Ukraine, philately, AR Crimea, Zaporizhzhia.

This article examines the issue of postage stamps as an element of the Russian Federation's hybrid war against Ukraine. The production period of such philatelic products covered ten years – from 2014 to 2024. Immediately after the act of Russian aggression against Ukraine (February 20, 2014), the aggressor and occupying state began issuing postage stamps in the «Regions of Russia» series from the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea. Every year, the Russian Federation issues philatelic products that directly or indirectly certify the «belonging» of Ukrainian territories and objects of cultural heritage to the Russian Federation. After the full-scale invasion (February 24, 2022), parts of the Kherson and Zaporizhzhia regions became temporarily occupied territories. Accordingly, the state body of the Russian

Federation – Joint Stock Company «Marka,» which has the authority to print postage stamps, issued postal products in September 2023, which depicts the Zaporizhzhia region as part of the Russian Federation. This publication describes the images on postage stamps, the denomination, and circulation. The issue of philatelic products by the Russian Federation aims to influence public opinion within and beyond its borders.

According to the Universal Postal Convention, a postage stamp embodies state sovereignty. Therefore, Ukraine, represented by the Ministry of Foreign Affairs and the National Postal Operator «Ukrposhta,» appeals to the Universal Postal Union (UPU) – a UN structure – not to recognize such postal products of the Russian Federation. In response to Ukraine's request, the UPU sends out circulars to member countries notifying them of the non-recognition of the relevant philatelic products of the Russian Federation and their non-entry into the international register.

20 лютого 2014 року Російська Федерація здійснила акт агресії проти України, а саме: було засла-но збройні банди, іррегулярні війська, вторгнення збройних сил на територію України, воєнна окупація АР Крим¹. 20 березня 2014 року парламент Російської Федерації – Державна Дума – ратифікував договір про «входження Республіки Крим та міста федерального підпорядкування Севастополя» до РФ².

Відповідно до Всесвітньої поштової конвенції, поштова марка – ознака суверенітету держави. Поштова адміністрація держави-агресора та окупанта РФ розпочала використовувати філателістичну продукцію (поштові марки, конверти) як елемент гібридної війни проти України. На поштових марках регулярно зображуються окуповані регіони України як «нові території РФ», зокрема міста, туристичні об'єкти, об'єкти культурної спадщини України.

Тема поштових марок як елемент гібридної війни в українській науці ще глибоко не досліджена. Є спорадичні матеріали в засобах масової інформації як спроби розповісти про це явище. Наприклад, виступи в пресі філателіста, історика, експерта групи «Гуманітарна політика» мережі Кримської платформи Андрія Іванця; у виданні «Політика й культура» з'явилася низка матеріалів, в яких висвітлюється тема поштової марки у геополітичному вимірі^{3 4}.

¹ Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974 URL: <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>

² Держдума проголосувала за включення Криму до РФ. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/03/140320_crimea_vote_russia_it

³ Дипломатична філателія: геополітика і м'яка сила впливу. URL: <https://www.pic.com.ua/57360.html>

⁴ Філателістичні шабаші сепаратистських держав. URL: <https://www.pic.com.ua/filatelistychni-shabashi->

Мета даної публікації – сфокусувати увагу на явищі використання філателістичної продукції державою-агресором та окупантом у її гібридній війні проти України, описати та проаналізувати зображення, які використовує на поштових марках держава-агресор та окупант з метою впливу на громадську думку.

Під час Революції Гідності в Україні, коли українське громадянське суспільство виборювало європейський шлях розвитку своєї держави, Російська Федерація порушила світовий порядок. У лютому 2014 року вона вчинила акт агресії проти України. Наслідком цих дій стала тимчасова окупація Автономної Республіки Крим і деякі райони Донецької та Луганської областей. 24 лютого 2022 року Російська Федерація перейшла до нової фази російсько-української війни й здійснила повномасштабне вторгнення до України. Частини територій Запорізької, Херсонської, Харківської областей потрапили під тимчасову окупацію РФ⁵.

У Всесвітній поштовій конвенції, стаття 8 п. 2.2., зазначається, що поштова марка «є уособленням суверенітету»⁶. На поштових марках фіксуються важливі смисли, символи, події для держави. Філателістичну продукцію держава використовує для певної комунікації не лише зі своїми громадянами (неважливо, чи є вони філателістами, чи користуються оплатою поштових послуг), а й зі світовою спільнотою. Адже на різноманітних внутрішніх та міжнародних майданчиках проводяться філателістичні заходи, що супроводжується,

<separatystskykh-derzhav.html>

⁵ Перелік територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окуповані, затверджений Наказом № 125 від 23.04.2023 URL: https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/perelik_zatverdzhenyj_nakazom_125_vid_25_04_23.pdf

⁶ Всесвітня поштова конвенція. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_297#Text

зокрема, активним висвітленням у засобах масової інформації. А філателістична продукція потрапляє до колекцій філателістів не лише в Росії, а й закордоном.

Відтак держава-агресор та окупант РФ розпочала одразу після окупації АР Крим емісію поштових марок в рамках серії «Россия. Регионы» (Росія. Регіони) – «Республика Крым» (Республіка Крим) та «Севастополь»⁷.

Випуск цих марок не готувався спонтанно, а планувався заздалегідь. Про це згідно каталогу філателістичної продукції РФ свідчить дата емісії 06.02.2014 та 07.02.2014. На поштовій марці номіналом у 15 рублів «Республика Крым» (Республіка Крим), тираж 450 000 зобразили палац Ластівчине гніздо, виноградники та морський пейзаж. На марці «Севастополь» тиражем 450 000 розмістили зображення панорами «Оборона Севастополя 1854–1855 рр.» та пам'ятника затопленим кораблям. Номінал – 15 рублів.

У 2015 році АТ «Марка» РФ випустила художню пошту мініатюру, присвячену Міжнародному дитячому центру «Артек». Марка номіналом 26 рублів, тираж – 240 тисяч. На ній розмістили стилізовану під дитячий малюнок роботу дизайнерки-художниці Бетредінової Х.: ведмідь-гора в образі живого ведмеда, корпуси центру та державні прапори РФ. У цьому ж році світ побачив поштовий блок – спеціальна форма поштової марки з великими краями – «Всемирное культурное наследие. Древний город Херсонес Таврический и его хора» (Світова культурна спадщина. Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора), номінал 35 рублів, тираж 720 000.

Загарбання Криму фіксується і на інших випусках під назвою «Гербы субъектов и городов Российской Федерации» (Герби суб'єктів і міст Російської Федерації), які виходять щороку. Поряд із символікою регіону, якому присвячується філателістична продукція, зображено карту РФ з тимчасово окупованим Кримом.

Деякі випуски поштових марок носять опосередкований характер приналежності того чи іншого тимчасово окупованого регіону України до РФ. Держава-агресор та окупант у завуальований спосіб, використовуючи історичні події спільного перебування в СРСР та під час колоніального панування Російської імперії на територіях України, формує наратив своїх історичних прав на українські території. Вона ширить міф про «одвічне володіння Росією Кри-

му» або й загалом про «спокоєвічно російську землю»⁸.

Російська Федерація на своїй поштовій продукції чималу увагу приділяє тематиці так званій «Великій вітчизняній війні». Тож у 2016 році було емітовано черговий поштовий блок у п'ять марок з купоном «Города воинской славы» (Міста військової слави). Це продовження серії за цією тематикою. Серед міст, яким присвячено ці марки, є Феодосія. Купон – інформаційно-художній безномінальний, інколи незаповнений текстом, «автономний» додаток до марки⁹. На цій частині поштового блоку розміщено наступний текст (*переклад Малиновська Н.*): «Почесне звання Російської Федерації «місто військової слави» присвоюється за мужність, стійкість і масовий героїзм, які було проявлено захисниками міста у боротьбі за свободу і незалежність Батьківщини». Номінал цього поштового блоку 100 рублів, тираж 55 000. У цьому ж році продовжилася тематика на поштових марках «Маяки России» (Маяки Росії). На художній мініатюрі зображено карту Криму та маяки «Тарханкутський», «Херсонеський». Номінал кожної марки 14 рублів, тираж 405 000. Варто зазначити, що такий досить великий тираж переслідує мету потрапити в колекції іноземців, оскільки тематика «Маяки» є популярною серед філателістичної світової спільноти.

2017 рік відзначився випуском поштового блоку «100 лет Бахчисарайскому историко-культурному и археологическому музею-заповеднику» (100 років Бахчисарайському історико-культурному та археологічному музею-заповіднику). На ньому зображено подвір'я Ханського палацу та власне сам палац – Музей історії та культури кримських татар. Номінал – 100 рублів, тираж 70 000. Поштовий блок притягує увагу своєю фігурною формою. У 2017 році продовжилася тематика на поштових марках про «вітчизняну війну». Вийшов випуск «Путь к победе. Битва за Крым и оборона Севастополя» (Шлях до перемоги. Битва за Крим й оборона Севастополя). Це поштовий лист номіналом 287 рублів тиражем 41 000, який містить на семи марках барельєф з групою солдат, що взяли участь під час II Світової війни у битві за Крим. Також випуск супроводжується купоном із текстом (*переклад Малиновська Н.*) «Битва за Крым и оборона Севастополя. Вересень 1941 – липень 1942.

⁸ Громенко С. В. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. – Харків: Фоліо, 2019. – 255с.: іл. – ст. 48.

⁹ Чередниченко Валерій. Про філателію всім. – К.: Смолокип, 2015. – 112 с., іл. – ст. 106.

⁷ Philately.ru URL: http://www.philately.ru/cgi-bin/sql/search.cgi?action=view_details&id=1244

Оборонна операція советських військ, які протягом десяти місяців стримували натиск ворога».

Тимчасово окупувавши Крим, перед російською окупаційною владою постало питання сухопутного зв'язку з метою інтеграції півострова до Росії. Міст проклали через Керченську протоку і він з'єднує Кримський півострів з Таманським¹⁰. Будівництво мосту стало фізичним символом «возз'єднання». Тому цей «символ» зафіксували у 2018 році на філателістичній продукції. Номінал марки 46 рублів, вона має два безтекстових купони. На ній зображено власне панораму кримського мосту. Тираж 230 000.

У квітні 2019 року до 75-річчя «Великої вітчизняної війни» поштовий оператор РФ випустив поштовий лист із семи марок та купоном під назвою: «Путь к победе. Крымская операция» (Шлях до перемоги. Кримська операція). Лист номіналом 322 рублі, тираж 18 000. Зображено на марці барельєф з групою советських солдат під час Кримської операції. На купоні наступний текст (*переклад Малиновська Н.*): «Кримська операція. Квітень – травень 1944 р. Наступальна операція зі звільнення кримського півострова і головної військово-морської бази Чорноморського флоту в Севастополі». До відкриття залізничного сполучення через «кримський міст» на раніше надрукованій марці «Кримський міст» (2018 р.) зробили надрук нового номіналу у 50 рублів, на полях текст надруку: «Відкриття залізничного сполучення. Грудень 2019», а також надрук власне на марці: «Санкт-Петербург – Севастополь. Москва – Сімферополь».

У 2014 році після акту агресії РФ проти України в Криму російська окупаційна влада встановила пам'ятник роботи Зураба Церетелі лідерам так званої великої трійки – Й. Сталіну, Ф. Рузвельту, В. Черчиллю. Монумент було створено ще в 2005 році і присвячено Ялтинській конференції, яка відбулася в Криму в Лівадійському палаці у 1945 році. Ще тоді у 2005 році РФ мала намір встановити цей пам'ятник в Криму. Але проти виступили проукраїнські політичні осередки та кримські татари. Принагідно нагадаємо, що Й. Сталін безпосередньо винний у геноциді кримських татар – депортація кримськотатарського народу в 1944 році. Отож у 2020 році вийшла поштова марка в серії «История российской дипломатии. 75 лет Ялтинской конференции» (Історія російської дипломатії. 75 років Ялтинській конференції). На поштовій продукції зображено згаданий пам'ятник. Номінал

50 рублів, тираж 90 000. До 175-річчя з дня народження Л. Голіцина випущено марку номіналом у 50 рублів. Л. Голіцин – засновник виноробства в Криму. Тираж – 120 000. У 2020 році продовжилася серія «Маяки». На фоні мапи кримського півострова зображено маяки «Єнікальський» та «Меганом». Тираж марок 150 000, номінал – 35 рублів.

Є низка марок, яка закарбовує історичні події – набіги російської імперії на Крим. Така тематика спонукає до сприйняття історичної тяглості зв'язку Криму й сучасної Росії, як спадкоємиці Російської імперії. У 2021 році з'явилася поштова марка з нагоди 250-річчя походу російської армії в Крим під командуванням князя В. Долгорукого. Номінал марки 56 рублів, тираж 120 000. До ювілейної дати заснування міста Феодосія 2 550 років випустили пам'ятну поштову мініатюру номіналом у 50 рублів та тиражем 144 000. Зображено краєвиди міста, виноград та вино. Також до ювілейної дати 100 років Будинку-музею А. Чехова, який розташований в Ялті, надрукували марку. На ній намальований будинок-музей. Тираж 132 000, номінал 50 рублів.

2022 рік відзначився випуском поштової марки до 100-річчя Воронцовського палацу. На марці номіналом 50 рублів і тиражем 108 000 зображено власне сам палац.

У 2023 році побачив світ поштовий блок «Принятие Крыма, Тамани, Кубани в состав Российской империи, 1783г.» (Прийняття Криму, Тамані, Кубані до складу Російської імперії, 1783 р.). Номінал 150 рублів, дата випуску квітень 2023, тираж 21 000. Зображена імператриця Катерина II та текст маніфесту про «прийняття».

У червні 2023 року вийшли марки у серії «Регионы России. Донецкая народная республика, Луганская народная республика» (Регіони Росії. Донецька народна республіка, Луганська народна республіка). Зображено на марці «днр» Савур-Могили, Спасо-Преображенський собор в Донецьку, терикони Торецької шахти, троянди. На марці «лнр» пам'ятник воїнам-визволителям у місті Луганську, Новодружеська шахта, храмовий комплекс у місті Луганськ на честь княгині Ольги. Номінал по 27 рублів кожна. Тираж 288 000.

Продовжилася емісія поштових марок серією «Маяки России» (Маяки Росії). Поштова марка присвячена маяку «Сарич», який знаходиться на кримському півострові. Зображено власне маяк на фоні мапи Криму, на стіні якого намальовано прапор РФ. Тираж 135 000, номінал 50 рублів.

У 2023 році випустили поштовий аркуш у шість марок, номіналом 360 рублів за аркуш у Серії

¹⁰ В анексованому Криму відкрили міст через Керченську протоку. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/15/7180351/>

«Города трудовой доблести. Иваново, Иркутск, Красноярск, Луганск, Нижний Новгород, Якутск» (Міста трудової звитяги. Іваново, Іркутськ, Красноярськ, Луганськ, Нижній Новгород, Якутськ). Тираж 25 000. На марці присвяченій Луганську зображено пам'ятник робітникам верстатобудівного заводу у Луганську (скульптор Г. Г. Смішний, архітектор Б. І. Челомб'їтко).

Продовжився у 2023 році випуск серії «Регионы России» (Регіони Росії). Її присвятили тимчасово окупованій частині Запорізької області. Номінал 27 рублів, тираж 252 000. На ній зображено пам'ятник морякам-десантникам у Бердянську, арка Перемоги в Мелітополі та Запорізька атомна електростанція¹¹.

Завершує у 2023 році випуски поштових марок як елемент гібридної війни Росії проти України поштова марка в серії «Регионы России. Херсонская область» (Регіони Росії. Херсонська область). Вона вийшла у світ у листопаді, номінал 27 рублів, тираж 252 000¹². На ній зображено заповідник «Асканія-Нова», пам'ятник Г. Потьомкіну, а також символ Херсону – кавуни. А вже 13 грудня відбулася Міжнародна виставка-форум «Росія», де відбулося погашення марки. Про це повідомила окупаційна адміністрація Херсонської області¹³.

У квітні 2024 року держава-агресор й окупант планує емітувати поштові марки у серії «Города воинской славы. Мариуполь. Мелитополь» (Міста військової слави. Маріуполь. Мелітополь).

Як уже зазначалося вище, згідно міжнародних документів поштова марка – це уособлення суверенітету. З появою перших поштових марок РФ з тимчасово окупованого Криму Міністерство закордонних справ разом із Національним поштовим оператором «Укрпошта» звернулися до Всесвітнього поштового союзу із проханням не визнавати такі поштові марки та не вносити до реєстру системи ВАРФ поштові марки РФ, які без-

посередньо присвячено окупованим територіям, що порушує суверенітет України. У відповідь на прохання української сторони Всесвітній поштовий союз розіслав країнам-учасникам циркуляр № 136/2014 «Україна – Заява стосовно випуску поштових марок», в кому зауважив про несумісність випуску таких поштових марок РФ з Всесвітньою поштовою конвенцією¹⁴.

Посол України у Швейцарії Ірина Венедиктова під час зустрічі з Генеральним директором Всесвітнього поштового союзу Масахіко Метокі звернула увагу на використання філателістичної продукції як елемент гібридної війни рф проти України і закликала «вважати недійсними поштові марки РФ із окупованими нею українськими територіями «Россия. Регионы. Донецкая Народная Республика. Запорожская область. Луганская народная Республика. Херсонская область» (Росія. Регіони Донецька народна республіка, Запорізька область, Луганська народна республіка, Херсонська область). Весь цивілізований світ не має приймати до обробки оплачену цими марками письмову кореспонденцію»¹⁵.

Отже, здійснивши акт агресії проти України, та випускаючи поштові марки, конверти із зображенням окупованих територій України, об'єктів культурної спадщини, розповідаючи про історичні події тощо Російська Федерація використовує явно або опосередковано філателістичну продукцію як елемент гібридної війни проти України. Емісія поштових марок такої тематики здійснює м'яку силу впливу на формування громадської думки населення РФ та іноземної аудиторії про «споконвічно приналежні території». Укорінення таких наративів призводить до виправдання агресії РФ проти України. Українська держава повинна продовжувати тиск на Всесвітній поштовий союз з метою виключення такої поштової продукції з каталогів філателістичної продукції. А також доносити через засоби масової інформації думки про неприпустимість порушення суверенітету України. Акцентування уваги на поштовій марці як елементі гібридної війни спонукатиме світову спільноту протидіяти гуманітарній агресії Російської Федерації.

¹¹ Поштова марка як елемент гібридної війни. Випуск 6. Подкаст «Запитай у поштової марки». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Tb88tQhRG9I>

¹² Почтовые марки России (2023) URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%87%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5_%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_\(2023\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%87%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5_%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_(2023))

¹³ Херсонская область выпустила собственную почтовую марку. URL: <https://khogov.ru/press-center-news/%D1%85%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D1%8B%D0%BF%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B2/>

¹⁴ Україна закликає світ не визнавати російські поштові марки з окупованими територіями. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3702147-ukrposta-zaklikae-svit-ne-viznavati-rosijski-postovi-marki-z-okupovanimi-teritoriami.html>

¹⁵ Поштова солідарність щодо блокування російських марок з окупованих регіонів. URL: <https://switzerland.mfa.gov.ua/news/poshtova-solidarnist-shchodo-blokuvannya-rosijskih-marok-z-okupovanih-regioniv>

References

- Cherednichenko Valeriy. Pro philateliyu vsim. – K.: Smoloskyp, 2015/ – 112 st.
- Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974 URL: <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>
- Derzhdumaprogolosuvalazavkluchennya Krymudo RF. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/03/140320_crimea_vote_russia_it
- Dyplomatychna philateliya: geopolityka i myaka syly vplyvu. URL: <https://www.pic.com.ua/57360.html>
- Hromenko S. 250 rokiv falshi: posiyiski mify istorii Krymu. – Kharkiv: Folio, 2019. – 255 c. – 48 st.
- Khersonskaya oblast vypustila sobstvennyuyu pochtovyuyu marku. URL: <https://khogov.ru/press-center-news/%D1%85%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D1%8B%D0%BF%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B2/>
- Perelik terytoriy, na yakykh vedutsya boyovi diyi abo tymchasovo okupovani, zatverdgeniy Nakazom № 125 vid 23.04.2023 URL: https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/perelik_zatverdzhenyj_nakazom_125_vid_25_04_23.pdf
- Phylately.ru URL: http://www.philately.ru/cgi-bin/sql/search.cgi?action=view_details&id=1244
- Philatelistychni shabashi separatystskykh derzhav. URL: <https://www.pic.com.ua/filatelistychni-shabashi-separatystskykh-derzhav.html>
- Pochtovye marki Rossii (2023) URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%87%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5_%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_\(2023\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%87%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5_%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_(2023))
- Poshtova marka yak element hibrydnoy viyny. Vypusk 6. Podkast: «Zapytay u poshtovoyi marky». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Tb88tQhRG9I>
- Poshtova solidarnist shchodo blokuvaniya rosiyskykh marok z okupovanykh regioniv. URL: <https://switzerland.mfa.gov.ua/news/poshtova-solidarnist-shchodo-blokuvaniya-rosiyski-marok-z-okupovanih-regioniv>
- Ukrayina zaklykaye svit ne vyznavaty rosiyski poshtovi marky z okupovanyimi terytoriyami. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3702147-ukrpost-zaklykaye-svit-ne-vyznavati-rosiyski-postovi-marki-z-okupovanimi-teritoriami.html>
- V aneksovanomu Krymu vidkryly mist cherez Kerchensku protoku. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/15/7180351/>
- Vsesvitnya poshtova konvenciya. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_297#Text